

VI. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.6

Кричун Ю.А.,
канд. юрид. наук, доцент,
професор кафедри адміністративного,
кримінального права та процесу ПВНЗ «Кропивницький
інститут державного та муніципального управління»,

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ВБИВСТВА МАТР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ ЗА ЧИННИМ КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ (СТ. 117 КК УКРАЇНИ)

Стаття присвячена дослідженню проблеми кримінально-правової характеристики умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117 КК України). На основі сучасної правової доктрини у науці кримінального права та чинного законодавства України, автором здійснено аналіз об'єктивних та суб'єктивних ознак складу злочину, передбаченого ст. 117 КК України; обґрунтовано пропозиції щодо необхідності вдосконалення законодавчої конструкції складу злочину, передбаченого ст. 117 КК України, з метою її ефективного застосування на практиці та уникнення проблем відмежування від складу умисного вбивства малолітньої дитини, передбаченого п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України.

Ключові слова: умисне вбивство; новонароджена дитина; матір дитини; пологи; психоемоційний стан матері.

Стаття посвящена исследованию проблемы уголовно-правовой характеристики умышленного убийства матерью своего новорожденного ребенка (ст. 117 УК Украины). На основании современной правовой доктрины в науке уголовного права и действующего законодательства Украины, автором

осуществлен анализ объективных и субъективных признаков состава преступления, предусмотренного ст. 117 УК Украины; аргументировано предложение о необходимости усовершенствования конструкции состава преступления, предусмотренного ст. 117 УК Украины, с целью ее эффективного применения на практике и избежание проблем разграничения от состава умышленного убийства малолетнего ребенка, предусмотренного п. 2 ч. 2 ст. 115 УК Украины.

Ключевые слова: умышленное убийство, новорожденный ребенок, мать ребенка, роды, психоэмоциональное состояние матери.

The main natural right of every human being - the right to life should properly be protected by criminal law of any State. Nobody has the right to unlawfully take the life of another person, especially a newborn baby, even her mother, which is caused by childbirth condition. Analyzing the problem of criminal law protect the life of a minor child, it should be noted that in the last decade there is steady growth in the number of crimes that are committed against infants. Is no exception and murder the mother of his newborn child. Article 117 of the Criminal Code of Ukraine establishes liability for the murder of the mother of a newborn baby. Bringing criminal charges for killing the mother of his newborn child during birth or immediately after birth causes practical difficulties in training and sentencing in court due to the complexity of interpretation of certain terms and provisions of the offense. To clarify this issue useful to consider the elements of a crime under Art. 117 of the Criminal Code of Ukraine. The article investigates the problem of criminal legal characteristics murder the mother of his newborn child (art. 117 of the Criminal Code of Ukraine). On the basis of the modern legal doctrine in the science of criminal law and laws of Ukraine, the author analyzes the objective and subjective elements of the crime under Art. 117 of the Criminal Code of Ukraine; Suggestions on the need to improve the legal structures of a crime under Art. 117 of the Criminal Code of Ukraine, for its effective application in practice and avoid problems distinguishing the composition of the murder of a minor child under paragraph. 2 ch. 2, Art. 115 of the Criminal

Code of Ukraine.

Keywords: murder, newborn baby, the child's mother, childbirth, psycho-emotional state of the mother.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку нашої держави створення нормального, розвиненого суспільства неможливе без піклування про підростаюче покоління. Женевська Декларація прав дитини 1924 року вперше наголосила на тому, що діти внаслідок їх фізичної та розумової незрілості потребують спеціальної охорони та піклування, включаючи і відповідний правовий захист, як до, так і після народження.

Серед багатьох проблем, які постають перед українською державою, її юридичною наукою на сучасному етапі складних економічних та політичних перетворень, особливе місце займає розробка питань, пов'язаних з охороною особи та забезпеченням дотримання прав і свобод громадян. Людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканість та безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1, ст. 3].

Відповідно до ст. 27 Конституції України кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини [1]. Життя є найбільш цінним з усіх благ не лише для людини зокрема, але й для українського суспільства загалом, тому за посягання на життя встановлено найбільш суворий вид юридичної відповідальності – кримінальна відповідальність.

Аналізуючи проблему кримінально-правового захисту життя малолітньої дитини, слід зазначити, що за останнє десятиріччя спостерігається стабільне зростання кількості злочинів, які вчинюються проти немовлят. Не є винятком і умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини, кримінальна відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 117 Кримінального кодексу України [2].

Слід відзначити, що на сьогоднішній день проблема кримінально-правової характеристики та кримінальної відповідальності за умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини є важливою та актуальною, у зв'язку з

цим її дослідженню приділено значної уваги з боку науковців галузі кримінального права. Проте деякі питання, пов'язані з недосконалістю законодавчої конструкції складу злочину, передбаченого ст. 117 КК України, залишаються недостатньо дослідженими або дискусійними, унаслідок чого спостерігається неоднозначне тлумачення диспозиції зазначеної кримінально-правової норми. У зв'язку з цим виникає необхідність поглиблено дослідити елементи складу злочину, передбаченого ст. 117 Кримінального кодексу України, з метою ефективного застосування даної норми на практиці, а також її відмежування від деяких суміжних складів.

Аналіз дослідження даної проблеми. Проблеми кримінальної відповідальності за умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені в галузі кримінального права, як С. С. Аветисян, М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. В. Бородін, М. Й. Коржанський, М. І. Мельник, Л. А. Остапенко, О. М. Попов, О. Л. Старко, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, М. Д. Шаргородський, О. В. Шевченко та ін. Однак, незважаючи на їх наполегливу працю, окремі проблеми кримінально-правової характеристики та кримінальної відповідальності за умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини залишаються невирішеними.

Мета даної роботи полягає в тому, щоб на основі сучасної правової доктрини у науці кримінального права, чинного законодавства, правозастосовчої і судової практики проаналізувати обов'язкові елементи складу злочину, передбаченого ст. 117 Кримінального кодексу України. На підставі здійсненого дослідження розробити науково-обґрунтовані положення та рекомендації щодо вдосконалення законодавчої конструкції статті 117 Кримінального кодексу України з метою правильного застосування кримінального законодавства на практиці під час здійснення кримінально-правової кваліфікації умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини.

Виклад основного матеріалу. У законодавстві всіх держав вбивство належить до найтяжчих злочинів.

Характеризуючи чинне кримінальне законодавство України в сфері охорони життя людини, необхідно зазначити, що воно передбачає достатньо суворі санкції за вчинення діянь, які посягають на життя людини.

Стаття 117 Кримінального кодексу України (далі КК) встановлює відповідальність за умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини. Притягнення до кримінальної відповідальності за вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів викликає на практиці труднощі при кваліфікації та винесенні вироку у суді у зв'язку зі складністю тлумачення певних понять та положень цього складу злочину. Для з'ясування даної проблеми доцільно розглянути елементи складу злочину, передбаченого ст. 117 КК України.

Стаття 1 КК України дає широкий перелік тих найважливіших соціальних цінностей, інтересів та благ, які поставлено під охорону кримінального закону, – тобто визначає об'єкт кримінально-правової охорони. До них відносяться права і свободи людини та громадянина, власність, громадський порядок та громадська безпека, довкілля, конституційний устрій України, а також мир і безпека людства.

Об'єктом вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини є життя новонародженої дитини. Однак поняття «новонароджена дитина» та визначення терміну новонародженості викликає суперечки серед науковців. У педіатрії новонародженим визнається немовля з моменту констатації живонародженості і до 28 днів життя; в акушерстві початковий момент новонародженості конкретизується першим подихом і перерізанням пуповини, а продовжуваність періоду новонародженості дорівнює одному тижню; в судовій медицині період новонародженості обмежений однією добою [3, с. 114].

До обов'язкових ознак складу злочину що розглядається відноситься також потерпіла особа, так як вона чітко прописана у диспозиції статті. Потерпілим від злочину, передбаченого ст. 117 КК України може бути лише власна новонароджена дитина матері, а тому дуже важливо вирішити питання про початок життя людини, з якого починається її кримінально-

правова охорона.

Питання про початок людського життя було одвічно спірним. Так, ще на початку ХХ ст. російський юрист В. Набоков зазначав, що моментом народження слід вважати початок пологів, і при цьому не у розумінні фізіологічного початку (наприклад, з'явлення болю), а при появі будь-якої частини тіла дитини назовні. З цього моменту, вважав він, поняття плоду змінюється поняттям людини [3, с. 114].

Відповідно до п. 1.2 Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвнонародженості, затвердженої наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29 березня 2006 р. № 179, живонародження – це вигнання або вилучення з організму матері плода, який після вигнання/вилучення (незалежно від тривалості вагітності, від того, чи перерізана пуповина і чи відшарувалась плацента) дихає або має будь-які інші ознаки життя, такі як серцебиття, пульсація пуповини, певні рухи скелетних м'язів [4]. При визначенні живонародженості дитини слід також звертати увагу і на її життєздатність, оскільки цей критерій є важливою умовою, яка забезпечує можливість існування дитини поза зв'язком з організмом матері та може вплинути на стійкий опір дитини зовнішнім шкідливим умовам і тривалість (продовжуваність) життя новонародженої дитини. Щоб бути наділеною такою здатністю, дитина повинна досягнути певного ступеня зрілості. Повна зрілість настає до кінця десятого чи дев'ятого календарного місяця утробного життя, і для її визначення керуються довжиною тіла, розмірами голівки, вагою. Однак практикою доведено, що життєздатність плоду може з'явитися і до настання зрілості, за умови що дитина буде піддана особливим умовам догляду [3, с. 114-115].

Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. в ч. 1 ст. 6 визначає, що кожна дитина має право на життя з моменту визнання її живонародженою і життєздатною за критеріями Всесвітньої організації охорони здоров'я [5].

У кримінально-правовій літературі найбільш поширеною є думка, що початковим моментом життя людини є початок фізіологічних пологів. Це свідчить про те, що життя ще

ненародженої дитини у період витягнення її з організму матері вже знаходиться під кримінально-правовою охороною і намір умертвити дитину під час пологів повинен визнаватися вбивством. Слушною з цього приводу є позиція Р. Шарапова, який зазначає, що дійсний початок життя і початок його кримінально-правової охорони не збігаються, тому критерії живонародженості, які закріплені у медичній інструкції, є оціночним показником того, що з медичної точки зору немовля дійсно народилося живим, а з юридичної – воно було і є вже в процесі пологів суб'єктом права на життя [3, с. 114-115].

Об'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ст. 117 КК України, характеризується наявністю: а) діяння, яке полягає в посяганні на життя іншої людини (новонародженої дитини); б) наслідку у вигляді настання біологічної смерті потерпілого (новонародженої дитини); в) причинного зв'язку між діянням і наслідком. У свою чергу посягання на життя новонародженої дитини може бути здійснене як у формі дії (активною формою поведінки), так і у формі бездіяльності (пасивною формою поведінки).

Вбивство шляхом дії може полягати у безпосередньому фізичному впливі на організм новонародженої дитини (нанесення ударів у життєво важливі органи, здавлювання шії тощо), а також зумовлювати такий вплив через будь-які чинники зовнішнього середовища (дія високої чи низької температури, електроструму, отрути, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів тощо). Бездіяльність як спосіб посягання на життя новонародженої дитини виявляється у тому, що винна особа (мати новонародженої дитини) не вчиняє дій, які б відвернули настання смерті потерпілого (новонародженої дитини), хоча в конкретній ситуації вона могла і повинна була такі дії вчинити (наприклад, відмова від годування тощо).

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони даного складу злочину є час вчинення вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини. Так, відповідно до закону вчинення злочину, передбаченого ст. 117 КК України, обмежене певним проміжком часу: під час пологів або відразу після пологів. Що ж таке пологи?

Пологи – це певний фізіологічний процес, пов’язаний з народженням дитини, їх можна розглядати у двох аспектах: 1) як певний фізіологічний процес; 2) як констатацію факту народження.

Слід відзначити, що обмежуючи вчинення даного злочину певним проміжком часу, – «під час пологів або відразу після пологів» законодавець не конкретизує його, що викликає труднощі на практиці, а також призводить до суперечок серед науковців. Так, С. Бородін вважає, що у випадку, коли мати почала годувати дитину, цей період слід вважати завершеним [6, с. 178]. Заслуговує на увагу і позиція деяких вчених, які вважають, що оскільки в медичній практиці новонародженою вважається дитина до досягнення нею одного місяця, то вбивство матір’ю дитини до досягнення цього віку має кваліфікуватись за ст. 117 КК України, а не за ч. 2 ст. 115 КК України («Умисне вбивство малолітньої дитини»). У медицині пологи поділяються на 3 етапи: 1) розкриття шийки матки; 2) народження дитини; 3) відокремлення і вихід плаценти. А тому підтримуємо точку зору тих науковців щодо розуміння періоду часу «під час пологів», які прирівнюють його до другого і третього етапів медичного визначення пологів, адже саме на цих етапах новонароджену дитину вже можна позбавити життя. Протягом першого етапу (розкриття шийки матки і пологових перейм) плід ще перебуває в тілі матері і відповідно до чинного законодавства України перебуває під охороною інших кримінально-правових норм. О. В. Лукічев зазначає, що у випадку, коли позбавлення життя дитини здійснюється поза утробою матері, то таке суспільно небезпечне діяння слід розцінювати як вбивство; якщо внутріутробно – аборт [7, с. 32].

Якщо з періодом часу «під час пологів» більш менш зрозуміло, то період часу «відразу після пологів», прописаний у диспозиції ст. 117 КК України, викликає ряд дискусій та суперечок серед науковців. Аналіз практики свідчить, що більшість злочинів, передбачених ст. 117 КК України, вчинюються саме після пологів, у зв’язку з цим законодавча конструкція «вбивство матір’ю своєї новонародженої дитини відразу після пологів» вимагає не лише офіційного тлумачення,

але й законодавчого уточнення, адже на сьогоднішній день цей термін має неоднозначне тлумачення у науковій літературі та законодавчих актах. Так, відповідно до п. 21 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 7.02.2003 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи», умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини слід кваліфікувати за ст. 117 КК України. Вчинення цих дій через деякий час після пологів за відсутності кваліфікуючих ознак, передбачених ч. 2 ст. 115, тягне відповідальність за ч. 1 зазначеної статті» [8]. Робимо висновок, про відсутність у Постанові Пленуму моменту закінчення періоду часу «відразу після пологів».

У правовій науці існують різні точки зору щодо визначення періоду часу «відразу після пологів». Так, О. Погодін та О. Тайбаков вважають, що даний період – це короткий проміжок часу після народження дитини і до виділення плаценти; М. Трясоумов, А. Карасова та О. Лукічов вважають, що період «відразу після пологів» триває до моменту прийняття матір'ю заходів по догляду за дитиною [9, с. 956]. Низка науковців пропонують визначати даний часовий проміжок в годинах [9, с. 957].

Суб'єктивна сторона складу умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини розглядає психічне ставлення суб'єкта до вчиненого діяння. Вона характеризується прямим або непрямим умислом. Психічне ставлення особи при вчиненні цього злочину характеризують такі особливості: 1) його вчинення обумовлене емоційною напругою, викликаною вагітністю і пологами та психічними процесами, що їх супроводжували (зокрема сімейним конфліктом, подружньою зрадою, матеріальними та іншими соціально-побутовими негараздами); 2) тимчасовий психічний розлад послаблює здатність матері усвідомлювати свої дії та керувати ними, у зв'язку з чим вона визнається обмежено осудною.

Отже, для наявності в діях особи складу злочину, передбаченого ст. 117 КК України, необхідно встановити, що мати новонародженої дитини знаходилася в особливому, обумовленому пологами, психічному і фізіологічному стані,

який послаблює її здатність усвідомлювати свої дії та керувати ними. Саме наявність такого особливого психофізіологічного стану жінки під час пологів або відразу після них, за якого вона неспроможна в повній мірі розуміти характер своїх дій та керувати ними і зумовлює зменшену суспільну небезпечність даного складу злочину у порівнянні з іншими видами вбивств (вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України) – вид вбивства з пом'якшуючими обставинами).

Відомо, що процес пологів суттєво відображається на всьому організмі жінки, у тому числі й на її психіці. Медичною наукою і практикою підтверджено, що в процесі пологів жінка не завжди усвідомлює свої дії, певною мірою втрачає контроль над власною поведінкою, в її психіці часто існують деякі відхилення від норми. А тому, з метою створення умов для поліпшення стану жінки-породілля, необхідно посилити заходи охорони материнства, організувати кваліфіковане медичне обслуговування вагітних жінок, і в першу чергу, в процесі пологів. Всі ці заходи звичайно не усунуть повністю існуючу проблему, однак на нашу думку створюватимуть умови для її вирішення.

Слід також відмітити, що певні психофізичні зміни в організмі жінки спостерігаються не лише під час пологів, але й протягом усього періоду вагітності. У медичній літературі існує думка, що протягом вагітності жінки переживають проміжні депресивні форми психозів, сплутаність понять, страх самозвинувачення і значно рідше стан збудження [10, с. 159]. Саме психічний і фізичний стан жінки в період пологів, що послаблює її здатність керувати своїми діями є основною причиною визнання вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини привілейованим складом вбивства (вбивством з пом'якшуючими обставинами).

Однак ні в назві ст. 117 КК України, ні тим більш в її диспозиції, не вказується на наявність особливого психофізіологічного стану жінки як обов'язкової ознаки складу злочину, що породжує певні проблеми при застосуванні даної норми на практиці.

У кримінально-правовій літературі домінуючою є думка

про те, що пом'якшуючою обставиною у випадку вчинення матір'ю вбивства своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після них, повинен визнаватися саме психопатичний стан, який призвів до психічного розладу, який не виключає осудності особи, але значно послаблює можливість усвідомлювати такі дії та керувати ними [11, с. 93]. Вищезазначений Пленум Верховного Суду України від 07.02.2003 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» щодо застосування ст. 117 КК України також не містить посилання на особливий психофізичний стан жінки-породілля під час пологів або відразу після пологів.

Враховуючи зазначене, на нашу думку, в диспозиції ст. 117 КК України обов'язково повинно бути прописано наявність обумовленого пологами психопатичного стану або психічного розладу, який послаблює можливість матері усвідомлювати свої дії та керувати ними під час скоєння злочину. Якщо цього не зробити, виникнуть проблеми при застосуванні ст. 117 КК України на практиці, оскільки притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення злочину в стані обмеженої осудності передбачене статтею 20 КК України. По суті це дає підстави для кваліфікації дій матері як умисного вбивства, передбаченого п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України, але з урахуванням тієї обставини, що злочин був вчинений нею в стані обмеженої осудності, оскільки ч. 2 ст. 20 КК України визначає, що визнання особи обмежено осудною враховується судом при призначенні покарання і може бути підставою для застосування примусових заходів медичного характеру [11, с. 93].

У науці кримінального права також існує неоднозначна кримінально-правова оцінка дій матері в залежності від моменту виникнення умислу на скоєння вбивства своєї новонародженої дитини. З одного боку вважається, що момент виникнення у матері умислу на вбивство своєї новонародженої дитини на кваліфікацію не впливає, але відмічається, що зазначена стаття застосовується і тоді коли умисел виник ще до пологів, а був реалізований під час родового процесу або відразу після нього. Тобто, якщо мати ще до початку пологів вирішила вбити свою

дитину її дії все рівно слід кваліфікувати за ст. 117 КК України. З іншого боку, при аналізі суб'єктивної сторони цього складу злочину сформувався протилежна думка за якою вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини вчинено із заздалегідь обдуманим умислом, слід кваліфікувати за п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України, а за наявності підстав – і за іншим пунктом ч. 2 ст. 115 КК України.

Слід відзначити, що деякі країни досить успішно вирішили дану проблему. Так, в кримінальному законодавстві Голландії, встановлена відповідальність як за вбивство матір'ю новонародженої дитини при наявності умислу на вбивство, що виник у момент пологів або відразу ж після них (ст. 290 КК Голландії), так і за вбивство дитини матір'ю з умислом, що сформувався задовго до пологів (ст. 291 КК Голландії) [12, с. 385].

Щодо суб'єкту вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини, то ним може бути лише мати новонародженої дитини, яка є осудною і на момент вчинення злочину досягла 14-річного віку. Отже, суб'єкт злочину, передбаченого ст. 117 КК – спеціальний.

Отже, зі змісту диспозиції ст. 117 КК України слідує, що суб'єктом злочину є матір новонародженої дитини. Однак ні правового, ні законодавчого визначення поняття «матір» на сьогоднішній день не дається. Робимо висновок, що суб'єктом складу злочину, що розглядається може бути як жінка, яка народила дитину (біологічна матір), так і жінка, в організм якої імплантовано зародок, зачатий батьками дитини – сурогатна матір (відповідно до ч. 2 ст. 123 Сімейного кодексу України).

Висновки. Кримінальний кодекс України передбачив відповідальність за вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117 КК). Конструкція ст. 117 КК України, яку ми маємо на сьогоднішній день, дозволяє кваліфікувати дії винної особи незалежно від того, чи знаходилася жінка на момент вчинення вбивства в особливому психічному стані чи ні. Визначальним для кваліфікації є момент вчинення вбивства, під час пологів або відразу ж після них.

Отже, враховуючи вищевикладене, варто зазначити, що ст. 117 КК України потребує законодавчих змін, адже суспільна небезпечність дій, якою б вона не була (у нашому випадку зменшена), повинна ясно і чітко визначатися не шляхом розширеного тлумачення, а шляхом вдалого законодавчого конструювання відповідної статті.

З метою вдосконалення законодавчої конструкції складу злочину, передбаченого ст. 117 КК України, вважаємо за необхідне ретельно прописати в диспозиції статті всі об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу злочину, а не використовувати розширене тлумачення.

У тексті статті необхідно також прописати таку важливу ознаку, як наявність психопатичного стану або психічного розладу, який послаблює можливість матері усвідомлювати свої дії та керувати ними під час скоєння злочину, що і обумовлює обмежену осудність матері.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – ст. 131.

3. Остапенко Л. Відмежування умисного вбивства від завідомого залишення без допомоги матір'ю своєї новонародженої дитини / Л. Остапенко // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 1. – С. 113-117.

4. Про затвердження Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості, порядку реєстрації живонароджених і мертвонароджених : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 29.03.2006 року № 179 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 15. – стор. 351. – ст. 1150.

5. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 930. – ст. 142.

6. Бородин С. В. Преступления против жизни. – М.: Юристь, 1999. – 356 с.

7. Лукичев О. В. Детоубийство: уголовно-правовая и криминологическая характеристика. – СПб., 2000.

8. Про судову практику у справах про злочини проти життя та

здоров'я особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7.02.2003 р. № 2 // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – № 1.

9. Старко О. Л. Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини: проблемні питання об'єктивної сторони / О. Л. Старко // Актуальні проблеми держави і права. – 2004. – Вип. 22. – С. 955-960.

10. Скребанский Ю. С. Учебник акушерства. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1946. – 460 с.

11. Шевченко О. В. Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 117 КК України / О. В. Шевченко // Право і безпека. – 2005. – №3. – С. 92-95.

12. Уголовный кодекс Голландии / Науч. ред. Б. В. Волженкин. – СПб.: Юрид. центр пресс, 2001. – 509 с.